

А. В. Горноста́й, к.ю.н., асистент кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

СПЕЦІАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗАМАХ НА ЗЛОЧИН

Розглядаються спеціальні правила призначення покарання за замах на злочин, відповідно до яких суд має враховувати ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. Аналізується правило щодо визначення строку або розміру покарання за замах на злочин.

Рассматриваются специальные правила назначения наказания за покушение на преступление, согласно которым суд должен учитывать степень тяжести совершенного лицом деяния, степень осуществления преступного намерения и причины, вследствие которых преступление не было доведено до конца. Анализируется правило по определению срока или размера наказания за покушение преступления.

The special rules of sentencing for the attempted crime are considered, according to which the court must take into account the severity of the act committed by a person, the degree of implementation of criminal intent and the reasons of which the crime was not completed. The rule of defining the term or amount of punishment for the attempt to committing a crime is analyzed.

Спеціальні правила призначення покарання – це передбачені в кримінальному законі правила призначення покарання, обов'язкові для індивідуалізації покарання винному з урахуванням характеру вчиненого конкретного злочину.

Термін «спеціальний» у тлумачних словниках визначається як «особливий, винятково для чого-небудь призначений»¹, «який чимось відрізняється від інших, не такий як усі», «особливий, окремий, не загальний»².

У чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України передбачені в частинах 1 та 3 ст. 68 спеціальні правила призначення покарання за замах на злочин.

За такими спеціальними правилами згідно з ч. 1 ст. 68 КК суд враховує: а) тяжкість вчиненого особою діяння; б) ступінь здійснення злочинного наміру; в) причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця.

Ступінь тяжкості вчиненого особою діяння означає необхідність урахування всіх об'єктивних та суб'єктивних ознак саме цього конкретного злочину в їх сукупності: характеру злочину (наприклад, замах на вбивство чи на крадіжку), способу вчинення злочину, мотивів, мети, наявності чи відсутності кваліфікуючих ознак тощо.

Ступінь здійснення злочинного наміру також є спеціальною ознакою, яка обов'язково підлягає врахуванню судом при призначенні покарання за замах на злочин.

Урахування судом ступеня реалізації злочинного наміру передбачає, що при призначенні покарання за замах на злочин суд має врахувати вид замаху (закінчений чи незакінчений).

При призначенні покарання за замах важливе значення має визначення виду замаху. Це необхідно тому, що закінчений замах є більш суспільно небезпечним, ніж незакінчений. Проте і в межах закінченого чи незакінченого замаху ступінь небезпечності вчиненого може бути різною. Вона залежить від розміру заподіяної шкоди, способу вчинення, інтенсивності вчинених дій та ін. Так, у науковій літературі правильно відмічено, що при закінченому замаху наслідки злочину можуть або взагалі не настати (промах при пострілі з метою вбивства), або наслідки настають, але не ті, яких намагався досягти винний (внаслідок того ж пострілу потерпілому були заподіяні лише тяжкі тілесні ушкодження). Зазначені обставини істотно впливають на ступінь тяжкості вчиненого діяння, характеризують різний ступінь реалізації злочинного наміру й тому мають бути враховані судом при призначенні покарання за незакінчений злочин. Інакше кажучи, встановлюється, наскільки був підготовлений злочин: якою мірою були реально створені умови для його вчинення, які засоби вчинення злочину

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – С. 1168.

² Полтавець, В. В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 200 с.

були використані, оскільки вони характеризують ступінь суспільної небезпечності цієї особи і конкретного злочину та ін.

Близькість настання злочинного результату тісно пов'язана зі ступенем підготовленості злочину і визначається, насамперед, двома моментами: наскільки наближенням в дійсності було настання злочинного результату і взагалі чи міг він настати при даних діяннях і використаних засобах. Тобто наскільки *реальним* у даних конкретних умовах було настання наслідків.

М.Д. Шаргородський підкреслював, що чим ближче діяльність винного до настання злочинного результату, тим вищою має бути міра покарання¹. І.С.Тишкевич також вважав, що ступінь наближення настання злочинного результату є важливою обставиною, яка свідчить про більший чи менший ступінь небезпечності дій при замаху на злочин².

Причини, за яких злочин не було доведено до кінця, є наступною спеціальною ознакою, що підлягає врахуванню судом при призначенні покарання за замах. Причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця, можуть належати до причин суб'єктивного чи об'єктивного характеру. *Перші* характеризують ступінь активності самого винного при вчиненні злочину, інтенсивність та цілеспрямованість його діянь, рівень його підготовленості до злочину, здатність долати перешкоди і домагатися результату та ін. *Другі* свідчать про те, що злочин не був доведений до кінця не тому, що сам винний не мав достатнього злочинного досвіду чи необхідних злочинних навичок, а через певні зовнішні обставини (активний опір потерпілого, втручання сторонніх осіб, своєчасне затримання винного тощо). Названі причини в кожному конкретному випадку свідчать про різний ступінь небезпечності як діяння, так і особи винного.

Відповідно до ч. 3 ст. 68 КК України за вчинення замаху на злочин строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу. Аналіз законодавчих положень, а також багаторічна судова практика свідчать, що призначення менш суворого покарання за незакінчений злочин, ніж за аналогічний закінчений злочин, безумовно відповідає принципу справедливості. Проте ч. 3 ст. 68 КК України передбачає обов'язкове зменшення розміру покарання за замах без зазначення його виду. Врахування більш високого ступеня суспільної небезпечності за-

¹ Шаргородский, М. Д. Вина и наказание в советском уголовном праве. – М.: Моск. большевик, 1945. – С. 21.

² Ткаченко, В. Общие начала назначения наказания // Рос. юстиция. – 1997. – № 1. – С. 10–11.

кінченого замаху на злочин при призначенні покарання можливе лише на підставі ч. 1 ст. 68 КК України, але тільки в тих випадках, коли після застосування ч. 3 ст. 68 розмір покарання не набуває абсолютно-визначеного характеру. Таке положення видається суперечливим, оскільки частини 2, 3 ст. 15 КК вимагають обов'язкового визначення виду замаху при кваліфікації вчиненого, а отже і при призначенні покарання це повинно бути враховано.